

УДК 159.922.8:37.035

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2021.8.4>

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ УЗАГАЛЬНЕННЯ ОСОБОЮ ІНТЕРАКТИВНОГО ДОСВІДУ

Леонід Велитченко

*Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65023
e-mail: leonidvelitchenko@gmail.com*

Ма Фу

*Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65023
e-mail: 260630845@qq.com*

Відмінною особливістю авторської позиції щодо поняття копінг-поведінки є розгляд копіngu не як реагування особи на стресові події, а як інтерактивний феномен в її життєдіяльності, що сходить до процесів становлення психічних механізмів, які у своїй сукупності утворюють особистість індивіда. Під час розгляду копінг-поведінки індивіда з позицій інтерактивності його життєдіяльності наголошується на методологічній значущості врахування ознак системи «суб'єкт₁ – суб'єкт₂» як умови існування особистості в просторі міжособистісних взаємовідносин із наголосом на розв'язанні закономірних діалектичних суперечностей між її учасниками. Розв'язуючи суперечності, кожен з учасників взаємодії виконує комунікативні дії, що, закріплюючись, перетворюються на відповідні патерни, які у своїй сукупності утворюють поведінковий ресурс, котрий пройшов перевірку на результативність. Наголошується, що стрижневою основою виникнення та становлення таких патернів є самовідчуття індивіда, співвідносне з переживанням ним свого «Я» в контексті інтеракцій різного змісту й рівня. Під час розгляду життєдіяльності індивіда як континууму різних міжособистісних і діяльнісних ситуацій, пов'язаних в основному з провідною діяльністю того чи іншого віку, доходимо висновку про те, що саме система «Дія – дія у відповідь» є основою формування уявлення про спосіб організації міжособистісного простору таким чином, щоб він забезпечував переживання психологічного комфорту, співвідносного з уявленням про рівень власної самоповаги. Доводиться значущість наступності особистісних якостей під час переходу від одного вікового періоду до іншого шляхом втілення в предметну дію сюжетного смислу (дошкільний вік), підпорядкування дитини вчителю (молодший шкільний вік), спілкування з ровесниками під час установки на світ дорослих (підлітковий вік), опанування професійних дій як засобу формування особистості (юнацький вік). Порівняння середніх показників підліткової та юнацької вибірки, отриманих за допомогою тесту Лазаруса, показує більшу вираженість конфронтаційної стратегії та стратегії «Втеча – уникнення» в підлітків. Статистично достовірним є переважання в юнацькій вибірці копінг-стратегій «Пошук соціальної підтримки» й «Позитивна переоцінка». Відмінність юнацького копіngu полягає в сенситивності до інформаційної, дієвої та емоційної підтримки з боку більше освічених осіб і переосмислення себе й своїх взаємовідносин у ситуаціях, що склалися. Порівняння даних підліткової вибірки як вихідної з показниками копінг-стратегій старших вікових груп послужило основою для висновку про те, що основна тенденція розвитку копінг-поведінки полягає в переході від спонтанних форм копіngu до довільних форм, що спираються на відповідне соціальне наочіння із залученням досвіду більш досвідчених і обізнаних учасників інтерактивних взаємовідносин.

Ключові слова: особистість, особистісний розвиток, копінг-поведінка, копінг-стратегії.

Копінг і копінг-поведінку зазвичай розглядають як один зі способів психологічного захисту, стійкий стиль реагування на стресові події, когнітивні й поведінкові зусилля особистості, спрямовані на зниження впливу стресу [1]. Трактуючи копінг-поведінку як інтерактивний феномен у життєдіяльності особистості, ми цим самим не просто вказуємо на його детермінанти – прагнення до подолання актуальних / потенційних суперечностей між учасниками інтеракції, – але й створюємо певний методологічний базис для його подальшого теоретичного розгляду. В основу такого інтерактивного базису повинна бути покладена система «суб'єкт₁ – суб'єкт₂», яка може бути також розглянута не тільки як умова існування особистості в просторі міжособистісних відносин [2], але і як певна функціональна система [3].

Продовжуючи міркувати в такому ключі, ми необхідним чином доходимо висновку, що копінг-поведінка у своїй суті сходиться до процесів становлення психічних механізмів, які у своїй сукупності утворюють особистість індивіда. Говорячи іншими словами, копінг-поведінка в цілому відбиває історію розвитку індивіда як особистості. Якщо звернутися до концептуальних положень персонології, представлених у відповідних теоретичних поглядах на особистість [4; 5; 6], то ми отримуємо досить різноманітний перелік відповідей на питання про сутність копінгу та його реалізації в поведінці. Однак основним моментом у розгляді неодмінно буде самовідчуття індивіда як центру його буттєвості, що знаходить вираз у його «Я».

Сказане означає, що в ланцюжку системи «суб'єкт₁ – суб'єкт₂» завжди присутній прояв індивідуальності кожного учасника у вигляді тих чи інших комунікативних дій і дій у відповідь. Саме континуум дій і дій у відповідь утворює в кожній особі уявлення про спосіб організації міжособистісного простору таким чином, щоб він забезпечував йому переживання психологічного комфорту як сигналу про те, що в нього в інтеракціях з оточенням все в порядку.

Позитивне самовідчуття є основою самооцінки й відповідної їй самоповаги. Негативні переживання супроводжуються належними захисними реакціями й формами поведінки. Набуття особою досвіду відбувається, як правило, у ситуаціях життєдіяльності, відповідним обставинам, типовим для такого віку.

Зі сказаного випливає, що кожна особа протягом певного відрізка прожитого часу, в який входить час безпосереднього існування, самообслуговування, комунікації, провідної діяльності, накопичує досвід, який служить їй основою під час організації своєї поведінки в актуальному часі.

Якщо виходити з того, що кожен індивід у своєму розвитку проходить стадії раннього дитинства, дошкільного віку, молодшого шкільного, підліткового, юнацького віку й наступних вікових груп, то можна сказати, що придбання ним досвіду хоча й відбувається на тлі його власних психофізіологічних особливостей, проте все ж відбиває загальну особливість, пов'язану з «визріванням» відповідної психічної функції.

Уважаючи, що становлення особистості пов'язане з постійною роботою свідомості, яка відбувається на основі рефлексії фактичного матеріалу, одержуваного з практичної діяльності й спілкування, ми можемо дійти ймовірного висновку, що копінг-поведінка в підлітковому, юнацькому й старшому віці володіє відмінностями, які вказують на особливості «проходження» ними попередніх та актуальних вікових періодів і придбання індивідуального досвіду в практично типових для провідних діяльностей обставинах.

Такими обставинами в ранньому дитинстві є обставини предметно-маніпулятивної діяльності з їхнім навантаженням на предметній дії та практичній допомозі дорослого (батьки, вихователі), що приводить до появи індивідуальної дії як результату інтеріоризації його образу, який містить образ відповідних дій, виконуваних спочатку замість, потім

разом і нарешті поряд із дитиною. У дошкільному віці регулятором дії є втілення в предметну дію сюжетного смислу сюжетно-рольової гри. У молодшому шкільному віці опанування дії, яка є визначальною в навчальній діяльності, відбувається на основі повного підпорядкування дитини вчителю. Таке підпорядкування є базою виникнення в дитини таких новоутворень, як рефлексія, довільність психічних процесів, внутрішній план дії. Новоутворення підліткового віку (почуття дорослості, моральна свідомість) є результатом спілкування з ровесниками під час установки на світ дорослих, в якому вони звертають увагу на те, що є значущим для них. В юнацькому віці навчально-професійна діяльність, будучи спрямованою на опанування професійних дій, все-таки відбувається як засіб формування особистості [7].

Якщо розташувати на одній лінії перелік провідних діяльностей і відповідних їм новоутворень, то крайніми точками на такій лінії будуть образ предметної дії (початок) та особистість (завершення). Оскільки взаємовідносини між учасниками інтеракцій визначаються спочатку природними реакціями у відповідь дитини згідно з її емоційно-динамічним патерном, остільки головним «предметом» її виховання та, отже, формування є конструктивна «передача» їй дій, що випливають із логіки міжособистісних інтеракцій у контекстах відповідної провідної діяльності.

Це означає, що під час розв'язання діалектичних суперечностей, що, як правило, виникають у кожного індивіда протягом процесу дорослішання, кожна особа спирається на власні попередні інтерактивні здобутки, які вона, оцінюючи їх із позицій власного досвіду, вважає цілком прийнятними для себе.

Якщо до сказаного додати, що набуття інтерактивного досвіду відбувається без спеціального довільного рефлексування подій і формувань, які їх супроводжують, то весь цей процес, будучи більше спонтанним, ніж керованим, може надати зведення про те, які поведінкові стратегії використовують особи підліткового, юнацького й зрілого віку (1-й період – 21–35 років – жінки; 22–35 років – чоловіки; 2-ий період – 36–55 років – жінки; 36–60 років – чоловіки) [8].

Для відповіді на питання про вікові особливості копінг-поведінки як такої, спрямованої на встановлення міжособистісної рівноваги в інтерактивних відносинах, ми використовували тест Лазаруса в роботі з досліджуваними 8 класів загальноосвітньої школи, 1–3 курсів педагогічного вишу. Підліткова вибірка складалась із 50 осіб, юнацька – з 93 осіб. До вибірки першого періоду зрілого віку ввійшли 63 особи, а до другого – 32 особи (238 осіб у цілому).

Таблиця 1

Порівняння показників копінг-стратегій у досліджуваних підліткового та юнацького віку

Вибірка	Конфронтаційний	Дистанціювання	Самоконтроль	Пошук соціальної підтримки	Прийняття відповідальності	Втеча – уникнення	Планування розв'язання проблеми	Позитивна переоцінка
Підлітковий вік (n = 50)	53.9	55.5	49.2	46.9	49.6	59.6	48.2	50.1
Юнацький вік (n = 93)	51.5	57.0	49.4	51.2	52.3	58.4	50.5	55.7

Порівняння середніх показників підліткової та юнацької вибірки показує більшу вираженість у підлітків конфронтаційної стратегії та стратегії «Втеча – уникнення». Показники стратегій «Дистанціювання», «Пошук соціальної підтримки», «Планування розв'язання проблеми» й «Позитивна переоцінка» більші в представників юнацької вибірки. Статистично достовірним є переважання копінг-стратегій «Пошук соціальної підтримки» ($p \leq 0,01$) та «Позитивна переоцінка» ($p \leq 0,001$), що вказує на значущість для осіб цього віку:

а) інформаційної, дієвої та емоційної підтримки від інших людей;

б) переосмислення себе, своїх взаємовідносин, життєвих цінностей і знаходження позитивних моментів у ситуації, що склалася.

Якщо врахувати такі особливості юнацького віку, як розширення життєвого світу, кола спілкування, групової приналежності, кола референтних осіб, що характеризується переживанням внутрішніх суперечностей, наявністю в поведінці взаємозаперечних тенденцій як показнику переходу від «дитячої» до «дорослої» поведінки, то присутність цих стратегій може розглядатися як свідчення про сенситивність наших досліджуваних вбачати в інтерактивних ситуаціях суперечності, для розв'язання яких вони вдаються до використання додаткової інформації насамперед від значущих інших. Уважаємо, що саме така сенситивність дає можливість вбачати в інтерперсональних контактах системи «учитель – учень», «старший – молодший» відповідь на питання про вікові особливості розвитку копінг-поведінки під час переходу від підліткового до юнацького віку.

Звертає на себе увагу той факт, що найбільший числовий вираз має показник копінг-стратегії «Позитивна переоцінка», в якій відбивається така особливість юнацького віку, як інтенсивний розвиток рефлексії, усвідомлення своєї індивідуальності, під час урахуванні особливостей якої здійснюється інтеграція в різні обставини життя. Уважаємо за необхідне зазначити, що завдяки тенденції до переосмислення обставин розвивається гнучкість комунікативних та інтерактивних навичок.

На підставі отриманих зіставлень можна дійти висновку про існування в розвитку копінг-поведінки тенденції до залучення додаткової інформації, використовуваної для вироблення варіабельних схем поведінки. Саме прагнення до варіабельності шляхом використання додаткової інформації можна вважати найбільш значущою рисою юнацького копінгу, в якому проявляються риси особистості, яка дорослішає.

Щоб відповісти на питання про особливості копінг-поведінки в досліджуваних «дорослої» вибірки (1-ий період зрілого віку), ми зіставили їх дані з даними підліткової вибірки. Розглядаючи підліткові дані як точку відліку, ми сподівалися в процесі зіставлення виявити ті особливості, які допомогли б нам виявити не просто ті чи інші відмінності, а вказівку щодо тенденції переходу від підліткового до дорослого копінгу, яка здійснюється не відразу безпосередньо, а проходить через етап юнацького дорослішання. Завдяки цьому ми отримуємо можливість змодельовати процес розвитку копінг-поведінки як зміну вікових копінгових переваг за схемою підлітковий вік – юнацький вік – середній вік.

Звертає на себе увагу, що показники таких копінг-стратегій, як «Конфронтація», «Дистанціювання», «Прийняття відповідальності» є дещо вищими за аналогічні показники досліджуваних 1-го середнього віку. У «дорослих» досліджуваних деяке переважання зафіксовано стосовно таких стратегій, як «Пошук соціальної підтримки», «Планування розв'язання проблеми», «Позитивна переоцінка».

Розглядаючи зазначені стратегії як деякою мірою значущі для досліджуваних «дорослої» вибірки, ми можемо отримати узагальнену схему їхньої копінг-поведінки. Вони схильні до пошуку інформаційної, дієвої та емоційної підтримки з боку інших людей, яку вони використовують для аналітичного підходу до ставлення та зміни ситуації, що склалася.

Таблиця 2

Порівняння показників копінг-стратегій у досліджуваних підліткового й середнього віку 1

Вибірка	Конфронтаційний	Дистанціювання	Самоконтроль	Пошук соціальної підтримки	Прийняття відповідальності	Втеча – уникнення	Планування розв'язання проблеми	Позитивна переоцінка
Підлітковий вік (n = 50)	53.9	55.5	49.2	46.9	49.6	59.6	48.2	50.1
Середній вік I (n = 63)	51.9	53.6	50.1	51.0	47.1	54.6	53.3	53.5

Оскільки статистично значущими ($p \leq 0,05$) виявилися відмінності між показниками стратегії «Втеча – уникнення» підліткової та дорослої вибірки, остільки саме знижений показник у дорослих досліджуваних може служити ймовірним свідченням того, що з дорослішанням тенденція до уникнення знижується.

Це говорить про те, що копінг-поведінка з розвитком особистості супроводжується досить помітною тенденцією до переходу від безпосереднього реагування на інтерактивні події, висхідного до емоційно-динамічного патерну, закріпленого в індивідуальному досвіді, до цілком виразної особистісної активності, що спирається на можливості загального й соціального інтелекту.

Порівняння даних підліткової вибірки й досліджуваних середнього віку було покликане показати, як впливає більш зрілий досвід на копінг-поведінку (див. табл. 3).

Таблиця 3

Порівняння показників копінг-стратегій у досліджуваних підліткового й середнього віку 2

Вибірка	Конфронтаційний	Дистанціювання	Самоконтроль	Пошук соціальної підтримки	Прийняття відповідальності	Втеча – уникнення	Планування розв'язання проблеми	Позитивна переоцінка
Підлітковий вік (n = 50)	53.9	55.5	49.2	46.9	49.6	59.6	48.2	50.1
Середній вік I (n = 31)	47.8	49.2	48.2	50.6	45.0	48.4	55.4	57.7

Копінг-стратегії «Конфронтація», «Дистанціювання», «Втеча – уникнення» мають більший числовий вираз у підлітковій вибірці в порівнянні з дорослою вибіркою. Особливу увагу на себе звертає співвідношення показників копінг-стратегії «Втеча – уникнення» в зазначених вибірках, яке вказує на зниження значущості цієї стратегії в осіб старше 36 років. Цей факт дозволяє судити про те, що недолік особистісного досвіду спонукає особу до відходу від проблеми.

Якщо розглядати копінг-поведінку в термінах пошуку й прийняття рішення під час подолання в інтеракціях бар'єрів різного плану, то запрошується природний висновок про те, що цей процес не просто супроводжується збільшенням особистісного досвіду під час розв'язання інтерактивних завдань, але й пов'язаний із процесами узагальнення, що збагачують соціальний інтелект особистості. На користь такого висновку свідчить достовірна відмінність у показниках копінг-стратегії «Втеча – уникнення» підліткової та дорослої вибірки ($p \leq 0,001$).

Порівнюючи показники копінг-поведінки юнацької та «дорослої» вибірки, можна помітити статистично значущу відмінність ($p \leq 0,001$) щодо копінг-стратегії «Прийняття відповідальності» (див. табл. 4).

Таблиця 4

Порівняння показників копінг-стратегій у досліджуваних юнацького й середнього віку 1

Вибірка	Конфронтаційний	Дистанціювання	Самоконтроль	Пошук соціальної підтримки	Прийняття відповідальності	Втеча – уникнення	Планування розв'язання проблеми	Позитивна переоцінка
Юнацький вік (n = 93)	51.5	57.0	49.4	51.2	52.3	58.4	50.5	55.7
Середній вік 1 (n = 63)	51.9	53.6	50.1	51.0	47.1	54.6	53.3	53.5

Це означає, що для юнацької вибірки визнання своєї ролі у виникненні й розв'язанні проблеми є більш значущим у порівнянні з дорослою вибіркою хоча б через суб'єктивну новизну цієї ідеї, в той час, як для дорослої вибірки вона є ідеєю само собою зрозумілою, звичною, буденною.

Порівнюючи показники копінг-стратегій юнацької вибірки з показниками, отриманими від досліджуваних вибірки «Середній вік 2» (особи, старші за 36 років), ми помічаємо, що в юнацькій вибірці показник «Втеча – уникнення» є ще вираженішим щодо показ-

Таблиця 5

Порівняння показників копінг-стратегій у досліджуваних юнацького й середнього віку 2

Вибірка	Конфронтаційний	Дистанціювання	Самоконтроль	Пошук соціальної підтримки	Прийняття відповідальності	Втеча – уникнення	Планування розв'язання проблеми	Позитивна переоцінка
Юнацький вік (n = 93)	51.5	57.0	49.4	51.2	52.3	58.4	50.5	55.7
Середній вік 2 (n = 31)	47.8	49.2	48.2	50.6	45.0	48.4	55.4	57.7

ника в порівнюваній групі ($p \leq 0,001$) (див. табл. 5). Такий результат ми схильні трактувати як ознаку зрілості копінг-поведінки, що полягає в прагненні особи розв'язувати проблему, а не відволікатися від неї.

Якщо досліджуваним юнацького віку притаманна схильність до дистанціювання (прагнення відокремитись від ситуації, вийти за її межі, зменшити її значущість) ($p \leq 0,001$), прийняття відповідальності (визнання своєї ролі в проблемі ($p \leq 0,001$), відхід від проблеми) ($p \leq 0,001$), то у відповідях досліджуваних вибірки «Середній вік 2» звертає на себе увагу показник копінг-стратегії «Планування розв'язання проблеми» ($p < 0,01$). Таке співвідношення показників в обох вибірках ми схильні трактувати як свідчення переходу до зрілої форми копіngu, що полягає в аналізі проблеми й прийнятті рішення щодо її розв'язання.

Про тенденцію в розвитку копінг-поведінки прагнути до планування розв'язання проблеми свідчить порівняння результатів, отриманих від досліджуваних вибірок «Середній вік 1» і «Середній вік 2», де «Втеча – уникнення» значно знижується в досліджуваних віком 36+ ($p \leq 0,001$) (табл. 6). У цих же досліджуваних зменшуються показники копінг-стратегій «Конфронтація» ($p \leq 0,05$) та «Дистанціювання» ($p \leq 0,05$).

Таблиця 6

Порівняння показників копінг-стратегій у досліджуваних середнього віку 1 і 2

Вибірка	Конфронтаційний	Дистанціювання	Самоконтроль	Пошук соціальної підтримки	Прийняття відповідальності	Втеча – уникнення	Планування розв'язання проблеми	Позитивна переоцінка
Середній вік 1 (n = 63)	51.9	53.6	50.1	51.0	47.1	54.6	53.3	53.5
Середній вік 2 (n = 31)	47.8	49.2	48.2	50.6	45.0	48.4	55.4	57.7

Дані, наведені в таблицях 1–6, показують, що перехід до кожного вікового етапу в цілому супроводжується зниженням ресурсних витрат на малоефективні варіанти копінг-поведінки. Це означає, що перехід від підліткового до «дорослого» копіngu відбувається шляхом накопичення досвіду інтерактивних взаємин. Завдяки такому накопиченню індивід отримує достатню кількість досвідної інформації, яку він використовує для збагачення власного ресурсного потенціалу. Саме завдяки такому потенціалу виникає можливість користатися керованими варіантами копінг-поведінки, які спираються на оперативний аналіз ситуації та прийняття адекватного рішення з урахуванням його можливих наслідків.

Якщо розглядати розвиток особистості як процес розв'язання діалектичних суперечностей в інтерактивних відносинах соціумної дійсності, в яких індивіду доводиться розв'язувати завдання різної складності, прагнучи водночас забезпечити збереження свого «Я», то зміна вікових переваг у користуванні варіантами копінг-поведінки є досить образною ілюстрацією динаміки такого процесу.

Список використаної літератури

1. Исаева Е.Р. Копинг-поведение и психологическая защита личности в условиях здоровья и болезни : Монография. Санкт-Петербург : Издательство СПбГМУ, 2009. 136 с.
2. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив. Москва: Политиздат, 1982. 255 с.
3. Анохин П.К. Избранные труды. Философские аспекты теории функциональной системы. Москва : Наука, 1978. 400 с.
4. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : навчальний посібник. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2009. 575 с.
5. Хьел Л., Зиглер Д. Теории личности. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 608 с.
6. Maddi S.R. Personality theories: a comparative analysis. Pacific Grove : Brooks / Cole Publishing Company, 1996. 586 p.
7. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник / О.В. Скрипченко та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
8. Периодизация психического развития. URL: <http://webkonspect.com/?id=7371&labelid>.

AGE-RELATED FEATURES OF COPING BEHAVIOR AS A RESULT OF GENERALIZATION OF INTERACTIVE EXPERIENCE BY A PERSON**Leonid Velitchenko**

*South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky,
26, Staroportofrankovskaya str., Odesa, Ukraine, 65023
e-mail: leonidvelitchenko@gmail.com*

Ma Fu

*South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky,
26, Staroportofrankovskaya str., Odesa, Ukraine, 65023
e-mail: 260630845@qq.com*

A distinctive feature of the author's position on the concept of coping behavior is the consideration of coping not as a response to stressful events, but as an interactive phenomenon in the life of the individual, which goes back to the processes of formation of mental mechanisms that together form the individual's personality. When considering the coping behavior of an individual from the standpoint of interactivity of his life, the methodological significance of taking into account the features of the system "subject1 – Subject2" as a condition for the existence of a person in the space of interpersonal relationships is noted, with an emphasis on solving natural dialectical contradictions between its participants. Resolving these contradictions, each of the participants in the interaction performs communicative actions, which, being fixed, turn into corresponding patterns, which together form a behavioral resource that has been tested for effectiveness. It is noted that the core basis for the emergence and formation of such patterns is the individual's self-perception, which correlates with the experience of his "I" in the context of interactions of various content and levels. When considering the life activity of an individual as a continuum of various interpersonal and activity situations associated mainly with the leading activity of a particular age, we come to the conclusion that it is the system of "action – action in response" that is the basis for forming an idea of the way of organizing interpersonal space in such a way that it provides an experience of psychological comfort, correlated with the idea of the level of one's own self-esteem. The significance of continuity of personal qualities in the transition from one age period to another is proved due to the implementation of the plot meaning in the subject action (preschool age), subordination of the child to the teacher (primary school age), communication with peers when installing adults in the world (teenagers), mastering professional actions as a means of personality formation (adolescence). A comparison of the average values of the teenagers and adolescent sample obtained using the Lazarus test shows a greater severity of the confrontational strategy and the Escape – avoidance strategy in teenagers. Statistically significant is the predominance of

coping strategies “Search for social support” and “Positive reassessment” in the youth sample. The difference between youth coping is sensitivity to informational, effective and emotional support from more educated people and rethinking yourself and your relationships in current situations. Comparison of the data of the teenagers sample as the initial one with the indicators of coping strategies of older age groups served as the basis for the conclusion that the main trend in the development of coping behavior is the transition from spontaneous forms of coping to arbitrary forms based on appropriate social learning involving the experience of more experienced and knowledgeable participants in interactive relationships.

Key words: personality, personal development, coping behavior, coping strategies.